

Зігравши на тому, що в міжвоєнний період у селах Східної Галичини було малоземелля та безземелля, радянська влада осінню 1939 року започаткувала аграрну реформу, яка реалізовувалася у три етапи. На першому етапі, відповідно до Декларації Народних Зборів Західної України, оголошено, що уся земля Зх. України з її надрами, усі ріки та ліси стають всенародними – народною власністю. Здійснено розподіл 107,1 тис. га поміщицьких земель, яку одержали селяни 57, 3 тис. господарств [5, с. 298]. Не оминув розподіл і земель ГКЦ, про це ми дізнаємося зі звітів парафій ГКЦ для шематизму на 1944 рік. Так наприклад у селі Івачів Горішний Тернопільського деканату о. Миколай Салій зазначає: «Порохіяльне поле забрали, і спочатку роздали селянам, згодом коли створили колгосп, передали туди» [6, арк. 35]. На другому етапі, що розпочався в 1940 році, тривала передача конфіскованих земель та реманенту з худобою, конфіскованих у поміщиків та церкви, селянам [5, с. 299]. А деяку нерухомість радянська влада привласнювала «на благо державі». Не оминули подібні речі і село Малашівці деканат Тернопільський. Отець Микола Задорожний вказує: «Парафіяльний дім передали під колгоспну контору, решту господарських будівель до колгоспу» [8, арк. 37]. На третьому етапі радянська влада розпочала активніше стимулювати селян Східної Галичини до вступу в колгоспи. Подібне ми можемо спостерігати у с. Кутківці того ж Тернопільського деканату, де о. Василь Стадник повідомляє: «В парафіяльному домі зробили клуб. В 1939 р. поле роздали селянам, священику залишили 4 морги (1 морг – 0.57 га) і город. В 1941 р. створили колгосп, і священикову землю забрали туди. До влади рекрутували бідняків і батраків» [7, арк. 40].

Таким чином, у важке становище українського населення міжвоєнної П Речі Посполитої діяльність Греко-католицької церкви постала на форпості захисту українства. ГКЦ змогла пристосуватися до важких соціально-політичних та економічних умов, але не поступилася принципами, і все для того, щоб зберегти національно-культурну ідентичність своїх вірян. Проте з 17 вересня 1939 р. населення Східної Галичини, та Західної України загалом, постало перед складним випробуванням радянською владою, що знаменувало радикальніший період для ГКЦ, що продовжувала боронити суверенність українців і право не лише на міць духу, а й на рідну, богом дану землю.

Ірина Бодрух (Тернопіль)

ІЛЛЯ ГАВРИЛОВИЧ ШУЛЬГА – ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ ГОЛОДОМОР 1932–1933 РР. В УКРАЇНІ

Ілля Гаврилович Шульга (1921–1993) – український історик, професор, який одним із перших серед науковців радянської й пострадянської України почав системно досліджувати трагедію Голодомору 1932–1933 рр., зокрема на Поділлі. Його наукова спадщина є важливою складовою української історіографії, адже підняла на рівень системного наукового осмислення тему, яка до середини 1980-х була фактично табуйована.

Ілля Г. Шульга народився 3 серпня 1921 р. у селі Верещаки (тепер Лисянського району Черкаської області) у селянській родині. У 1943 році І.Г. Шульга розпочав навчання на першому курсі історико-філологічного факультету Ростовського державного університету, який тоді перебував в евакуації в місті Ош Киргизької РСР. Оскільки І.Г. Шульга показав високі успіхи у навчанні та отримав диплом з відзнакою за середню спеціальну освіту, він мав можливість вступити до університету без іспитів, пройшовши лише співбесіду з ректором.

У 1944–1945 навчальному році, одразу після визволення України від німецької окупації, Ілля Шульга був переведений на другий курс історичного факультету Чернівецького державного університету. Згодом він продовжив навчання на історичному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка.

Далі аспірантура в Інституті історії АН УРСР. У 1954 р. захистив кандидатську дисертацію, працював у Закарпатському державному університеті, згодом – у Вінницькому педагогічному інституті (з 1972 р.) на кафедрі історії СРСР і УРСР.

Науковий доробок Шульги налічував понад 170 праць – монографії, статті, навчальні посібники, публіцистичні виступи. Важливо, що з середини 1980-х рр., коли архіви стали більш доступними, він активно звернувся до тематики голодоморів, що стало суттєвим поворотом у його кар'єрі.

До ключових аспектів внеску у дослідження Голодомору І. Г. Шульги слід віднести:

Перші системні публікації з тематики Голодомору. Уже в кінці 1980-х він опублікував спогади й нариси про події на Поділлі, які раніше не висвітлювалися офіційно.

Шульга активно працював із місцевими архівами, документами, свідченнями, зосередив увагу на тому, як працювала система заготівель, продрозкладка, умови селянства у період голоду.

Монографії, що охоплюють причини, прояви та наслідки голоду на регіональному рівні. Так, книга «Людомор на Поділлі» охоплює історичні документи про події 1932–1933 рр. на подільській території.

Науково-педагогічну діяльність і вплив на молодих дослідників: під керівництвом Шульги захищено докторські дисертації, він виступав ініціатором і наставником у наукових конференціях та краєзнавчих організаціях.

Формування національної пам'яті: його праці стали однією з підвалин для ширшого суспільного визнання Голодомору як геноциду українського народу. Мова йде не лише про академічну історіографію, але й про громадський резонанс.

І. Шульга використовував класичні історіографічні методи – аналіз архівних документів, статистичних даних, місцевих звітів, рецензування джерел. При цьому він приділяв увагу:

Специфіці регіонального вивчення – Поділля як приклад трагедії голоду.

Взаємозв'язкам між політикою радянського режиму (заготівельна політика, продрозкладка, репресії) і кризовою ситуацією селянства.

Соціальними наслідками для селянства, демографічними втратами, культурною та психологічною травмою.

Поширенню теми у публічній сфері – залучення краєзнавчих товариств, студентів, місцевих громад до збирання свідчень.

З огляду на радянські обмеження, важливим кроком була наполегливість Шульги у висвітленні теми, що довгий час ігнорувалася або замовчувалася в офіційній історіографії.

Значення праць І. Шульги про Голодомор полягає в тому, що він:

Допоміг легітимізувати тему Голодомору в українській історіографії.

Сприяв формуванню архівно-джерельної бази та місцевих досліджень (на прикладі Поділля).

Підвищив рівень громадської поінформованості про трагедію, що важливо для пам'яті і національної ідентичності.

Проте слід зазначити й певні обмеження:

Оскільки початкова фаза дослідження припадала на період радянської та ранньої пострадянської історіографії, джерельна база могла бути обмежена або частково цензурована.

Часто акцент був на регіональному рівні (Поділля), що ставить питання про узагальнення висновків на всю територію України.

Враховуючи стрімкий розвиток досліджень Голодомору після 2000-х, де застосовують нові демографічні, цифрові, антропологічні методи, праці Шульги лишаються базисом, але вже частково оновленими пізнішими дослідниками.

Ілля Гаврилович Шульга відіграв важливу роль в історіографії України як один із перших системних дослідників трагедії Голодомору 1932–1933 рр. Його праці стали одним із фундаментів для подальших наукових досліджень, розбудови теми у публічному просторі та закладення пам'яті про геноцид українського селянства.

Подальші дослідження можуть розвивати його підходи, застосовуючи сучасні методи аналізу, розширюючи джерельну базу й охоплюючи нові регіональні контексти. Однак без внеску Шульги важко було б уявити становлення тематики Голодомору в українській науковій традиції.

Надія Білик (Тернопіль)

КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ ЛЮБОМИРИ БОЙЦУН ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МІСТА ТАРНОПОЛЯ У ПЕРІОД ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Любомира Бойцун (1945–2015) – українська архівістка й краєзнавиця, в науковому доробку якої чільне місце посідає фундаментальне дослідження «Тернопіль у плині літ. Історико-краєзнавчі замальовки» (2003). У книзі висвітлено багатогранне життя галицького міста через історію вулиць і визначних будівель, діяльність культурно-освітніх і спортивних товариств, закладів освіти та культури. Видання ілюстроване давніми поштовими листівками та світлинами, які презентують минуле й сьогодення міста.

Історичні джерела свідчать, що в 1540 р. Ян Амор Тарновський (1488–1561) заснував місто Тарнополь як укріплену фортецю, що мала захищати від нападів татар. Право на будівництво замку надане коронному гетьману за його військові заслуги, вважають, що назва міста пов'язана із його прізвиськом. У 1944 р. спеціальним указом Президія Верховної Ради СРСР змінила назву міста на Тернопіль. Тоді ж область була перейменована із Тернопільської на Тернопільську.

Краєзнавчі студії Любомири Бойцун – цінне джерело до вивчення історії міста у період Другої Речі Посполитої. Упродовж 1921–1939 рр. місто Тарнополь (*пол.* Tarnopol) було адміністративним центром Тарнопільського воєводства (*пол.* Województwo Tarnopolskie), утвореного польською владою на теренах Східної Галичини.

Метою статті є реконструкція життя міста Тарнополя окресленого періоду в рецепції Любомири Бойцун. Досліджуючи фонди Державного архіву Тернопільської області, наукова співробітниця збирила відомості про рідне місто та його мешканців. Водночас серед джерел її краєзнавчих студій – праці українських і польських вчених XIX–XX ст., спогади містян тощо. Варто зауважити, що текст дослідження «Тернопіль у плині літ» подано без посилань на літературу чи архівні фонди. Таким чином, працю Л. Бойцун варто віднести до науково-популярних видань для широкого загалу читачів. Про це свідчить і підзаголовок книги – «Історико-краєзнавчі замальовки».